

קמו א) הרספות ותיקונים לסי"ב
שבחלק ד. שאלה שנוסאל זצ"ל בענין
התפלה וקבלת התענית בה.

אוצר החכמה ^{התשובה}. באשר לתפלת

התענית כלומר כיצד יקבל את
התענית על עצמו הוא שיאמר
בתפילת המנוחה אהא בתענית או
קבלתי תענית או לחסד אהענה
וכיוצא בזה. וכבר ראינו שהראשונים
אומרים שיאמר בסיום תפילת מנוחה
כי כך נראה מן הידושלות. ואם אמר
זאת בגוף התפילה בשומע תפילה כמו
שהזכרנו תחלה בחבור אין בזה
עבירה. אבל ענינו אין אומרים אלא
מליל הצום במערב. וכתב משה.
ב) נוסף ע"פ הנוסח המפורק
שבתוספות ותיקונים למ"ב ח"ד.
ג) נוסף ע"פ הנוסח המפורק
שבתוספות ותיקונים למ"ב ח"ד.
ד) נוסף ע"פ הנוסח המפורק
שבתוספות ותיקונים למ"ב ח"ד.

קמח א) ע"פ ס"ב במקור הערבי.
מן חלב ובמ"פ ליתא. ב) בתיק.
נענית כל. ג) במ"פ. בין שחזורים
בפה או שחזורים בכלי שיר או שהוא
ניגון בעלמא. חוץ מן התפלה.
ד) ע"פ ס"ב. והוא חסר גם במקור
הערבי. ובפירושו ר"י קאפח סוף
הלכות תעניות. כלים. ה) במ"פ.
שחסייע ומשורר הנפש לשמחה
ולחנה. בתיק. גורם טוב לנפש ומרגש אותה.

[בלאו רש"י א). נאר איינע תקס. 1. פוסח מח, א. 2. גיטין
ז, א. 3. בהלכות תעניות ה, יד כתב רבינו, וכן גורו שלא
לען בכלי שיר כולן. וכל מיני זמר וכל משמעי קול של שיר
אסור לשמח בהן ואסור לשמע מנגי החורבן. ואפילו שירה
בפה על היין אסורה שטאמר [ישעיה כד, ט], בשיר לא ישתו
יין. והאור כתב, שמשמעו משמע שבפה אינו אסור אלא על
היין. וצ"ע לתשובה שלפנינו, שרבינו אסר בפירוש בפה אף
בלא משחה

וראה מעשה רוקח שדקדק מלשון הנאר, שאין כוונתו
לסר שדברי רבינו בתשובה סותרים לדברי רבינו בהלכות
תעניות אלא שמן התשובה נלמד פירוש דבריו בהלכות
תעניות.

ראה גם בב"ח שם, שלפי זה מה שהקטו בגיטין שם
"ולישלח להו מחבא בשיר לא ישתו יין וזמר שסר לשותיו" - אף
שסר עוקבא אסר אפילו בלא משחה - משום דסבירא להו
שהמקרא אינו דוקא בבית המשחה אלא אורחא דמילתא
לשורר בבית חוץ. וכן מה ששנינו בסוטה ט, יא, שבסל חשיר
מבית המשתאות, לאו דוקא אלא אפילו בלא משחה. [ורבינו
כתב בפירוש המשנה שם, כשאמרתם הסנהדרין... מתבטלות
גם הגנינות].

קמו

לר' יוסף אבן גאביר

[ח]...ותפלת תענית^א איך מקבלים התענית שיאמר [בתפילת
המנוחה אהא בתענית או קבלתי תענית או^ב] למחר אתענה או מה
שדומה לזה.

ונראה שהראוי לאמרו אחר תפילת המנוחה לפי שכן יראה
מהירושלמי. ואם (אי) אמרו בעצם התפילה בשומע תפילה כמו
שזכרנו בחבור בספר אהבה² [אין בזה עבירה]^ג. ואמנם ענינו לא
יאמר אלא מליל הצום [במערב]^ד.

קמח

שאלה. שאלה מחלב^א. המותר לשמוע שירה מן השירות
הערביות והזמר.

התשובה. ידוע כי עצם הזמר והניגונים כולם אסורים, ואף אם
לא יתובר אליהם דבור כלל. לאומרים ז'ל', אודנא דשמעא זמרא
תעקר. וכבר ביאר התלמוד² שאין חלוק בין שמיעת הזמר או ניגון
על³ מיתרים או נעימה מן הנעימות בלא⁴ [מלים]^ה, אלא כל מה
שמביא לידי שמחת הנפש והתרגשותה^ו אסור, כמו שאמרו וסמכו
דבריהם אל אזהרת הנביא שאמרי, אל תשמח ישראל אל גיל כעמים.

^{הנהגה}

מציד משנה תעניות ג, יא שביא דעת הרמב"ן שבתוכה לארץ
צריך קבלה בתענית שגורזין הציבור. ולחלץ כתב שאין נראה
כן מדברי רבינו בפרק א. וחבית יוסף איינא תקסב כתב שראה
שדיק כן משה שכתב רבינו שם הלכה י, כל תענית שלא
קבלה עליו היחיד מבטל יום אינה תענית. דמשמע, דדוקא
יחיד אבל תענית ציבור אינה צריכה קבלה.
בהם יש לעיין בדברי רבינו, שלכאורה תשובתו אינה מסתם
השאלה, שכן הוא נשאל על אמירת נעניו במנוחה שלפני התענית
[ויש לעיין מדוע סבר השואל שחלוק בפרט זה השיץ משאר
הציבור] והשיב על קבלת תענית. וראה בתשובת רבינו הבאה
[מתוך איגרתו ליוסף בן גאביר] שחילק בפירוש בין שני נידונים
אלו.

קמו חלק מתשובה. התשובה במלואה נדפסה לקמן ת'
תקלט. 1. ראה אור שם תענית א, י שביאר בדעת
הירושלמי תענית ב, יב שאוסר עצמו בערבית, שלא כדעת
הבבלי שם יב, א שאוסר עצמו במנוחה קודם התענית.
2. הלכות תפילה ב, יד. 3. ראה תשובת רבינו לעיל קמח
שכתבאר בדבריו להיפך. ובחזרה שם.

קמח מתורגם. פריימן שם בלא רכד. ראה תשובה הבאה.

וטעם זה ברור מאד. לפי שזה כח התאוה¹, ראוי להכניעו ובמתג ורסן עדיו לבלום², ולא להפעילו ולהחיות את רדומיו³. ואין משגיחים באחד היוצא מן הכלל שמעטים כמוהו, אשר מביאו לידי שמירת הנפש חירוז התפעלות להשגת מושכל או כניעה לדברים האלהיים, לפי שמשפטי התורה לא נכתבו אלא לפי הרוב והרגיל, שדברו חכמים כהוה⁴. וכבר ביארו לנו הנביאים זאת ואמרו בגנותם השימוש בכלי השיר, לשמעם לתכלית העבודה⁵, והוא אמרם⁶, הפורטים על פי הנבל כדוד חשבו להם כלי שיר. וכבר ביארנו בפירוש אבות⁷, שאין הפרש בין לשון השירים העבריים והערביים⁸. כי הם אמנם אסורים או מותרים רק לפי הענין שבאותם הלשונות.

וכל דבר אוילות על פי האמת שמיעתו אסורה אפילו נאמרה שלא כשירה⁹. ואם הושרו עם כלים¹⁰ יש כאן שלשה איסורים. איסור שמיעת אוילות ונבלות הפה, ואיסור שמיעת השיר¹¹, ר"ל,

זמרא בפומא, ואיסור שמיעת כלי שיר¹². ואם היה זה במקום שתיית יין, יש איסור רביעי. והוא אמרו יתעלה¹³, והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתייהם. ואם היתה המזמרת אשה, יש כאן איסור חמישי, לאומרם דל¹⁴, קול באשה ערוה, וכל שכן אם היא מזמרת¹⁵.

וכבר יתבאר אמתת כל זה במופת. והוא, כי התכלית המבוקש בנו שנהיה גוי קדוש¹⁶, ולא יהיה לנוי¹⁷, לא מעשה ולא דבור אלא פְּשִׁימוּת או במה שמביא אל השלימות. לא שנעזר הכחות המונעים¹⁸ מן כל טוב ולא בהפקרות בהוללות ושחוק¹⁹. וכבר ביארנו זה הענין במורה די הצורך, בחלק האחרון שבו²⁰, בדברים נכוחים לאנשי מעלה²¹.

ומה שזכרו הגאונים ז"ל הוא זמרי²² דברי שירות ותשבחות²³, כמו שזכר בעל התלכות

(ו) במ"פ. החפוקה. (ז) במ"פ. ולא שינתו לו יחרון ולהחיות את חטו. במ"ב. ולא שיפעל רחיה חטו. (ח) במ"ב. הפולחן. (ט) במ"ב. הדיבורים העבריים לדיבורים הערביים. (י) במ"פ. אפילו אינו אלא דבור בלבד. (יא) במ"פ. יחזכר אליו זכר. (יב) במ"פ. הגון. (יג) במ"ב. חיתרים. (יד) בתיק. על ידו. (טו) במ"פ. לא בהרחקת הכחות הרוחניות. (טז) במ"פ. ולא בנפיה לדברים על צחוק. במ"ב. ולא שונקיר (שצטנן) בהוללות ושחוק. (יז) במ"פ. בדברים שהם מופתים אצל בעלי מעלות השכל. במ"ב. בדברים (שהם) מופתיים לאנשי מעלה. יח בתיק. לנגן.

אוצר החכמה

מילים. 9. ראה אוצר הגאונים ניסין תשובות כא, ושאלתם זמרא במנא, פי שם סוגיא דזמרא שאינו בלשון הקדש בין דמנא בין דפומא, מנא לן דאסור. וכן חזן המנן בלשון ישמעאל. דכתיב אל תשמש ישראל אל ניל בעמים. 10. ישעיה ה, יב. 11. ברכות כד, א קידושין ע, א. 12. מבואר בדברי רבינו כאן, שדין קול באשה ערוה הוא אף בשמיעת דיבורה. וכן פסק בחיבורי, איסורי ביאה כא, ב, ואפילו לשמוע קול חשרה או לראות שעה אסור. וראה בית יוסף אורח חיים עה, שהביא מדברי הפוסקים קולות שונות בדיון זה. מהם שאסרו דוקא בשעת ק"ש, ומהם שאסרו דוקא שמיטת שירת אשה אבל דיבורה מותר. ומדברי רבינו כאן נראה שלא סבר ככל הקולות הללו. 13. שמות יט, ו. 14. פרק ת, שם כתב רבינו בגדל האיסור בנבלות הפה: שזה הדבור בלשון הוא מסעולות בני האדם, ואע"כ נמלה האלוה לאדם להבדילו בה משרא בעלי החיים... וכל מי שישתמש במחשבתו או בדברו בדבר מעניי החוש ההוא אשר הוא חרפה לו עד שיחשוב במשאת או במשגל ביותר מן הצריך לו או יאמר בו שירים, כבר לקח חטובה אשר נמלו אלוה אותה והשתמש בה, ומעור בה במרי הטמל אותו ועבור על מצוותיו. 15. לשון רבינו בהלכות תעניות ה, יד, וכבר נהנו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על

4. חושע ט, א. 5. עיף תהלים לב, ט. 6. שבת ו, ו, ט. 7. עמ"ס ו, ח. 8. א, יו, ודע כי השירים המשובחים באיזו שפה שתהיה אינם נכוחים אלא לפי עניניהם. והולכים בהם על פי חלוקת הדבור שאמרנו. ולא ביארנו זאת אף על פי שהוא ברור, [אלא] לפי שראיתי נכבדים וחסידים פאומתגו כשהם מצויים במסכת משה יין או חתונה או וילתה ורצה אדם לשיר בלשון ערבי אפילו היה ענין אותו השיר בשבח הגבורה או הנדיבות וזה מן החלק הרצוי או בשבח חיון, הרי הם מתנגדים לזה בכל אופן של התנגדות ואינם מתירים לשמעו. ואם שר המעורר איזה פיוט מן הפיוטים העבריים אין מתנגדים לזה ואין זה חפז בעיניהם אף על פי שענין השיר אפשר שיש בו מן המותר עליו או שאינו רצוי, וזו סכלות גמורה. כי הדבור אינו נאסר ומותר ורצוי ואינו רצוי ויהיה מצוה באמירתו מצד שפתו אלא מצד ענינו. שאם היה ענין אותו השיר נעלה, צריך לאמרו באיזו שפה שתהיה. אלא שיש לי בזה תוספת, שאם היו שני פיוטים שיש להם ענין אחד, כגון לעורר כח התאוה ולשכחה ולגרוח את הנפש בה והיא פחיתות, וזה מחלק הדבור שאינו רצוי לפי שהוא מעורר ומזרז למדה גרועה... והיה אחד הפיוטים עברי והאחר ערבי או פרסי, הנה שמיטת העברי והדבור בו מאוס יותר לדעת התורה פחמט מעלת השפה, לפי שאין ראוי להשתמש בה אלא לדברים

קצת שו"ת ספר זמנים • קמח-קמט הרמב"ם

נוסחאות והרגומים

יט) במ"פ. ואולם זכר חנוכה, בהא חס ושלום, במ"ב, אבל חס ושלום להחביר טידי (החול) בהם. כ) במ"פ. כי באמת על פי דעתו, לא יקראו אותן בטעם כשרים, הסתקבצים במקומות שטחיתו שם היין הססגר. **כא) במ"פ.** הנה זה מה שנראה לנו בשמיעת כלי שיר. **קמט א) במ"ב.** על. ב) ע"פ מ"ב. ג) ע"פ מ"ב. חסר במקור הערבי, ובמים ליחא.

ז"ל¹⁶, אבל להזכיר שאר שירות בהן, חס ושלום¹⁷ לא נשמעה זאת בישראל, לא מגאון ולא מהדיט.

והתימה על אמרכם¹⁷ "בפני כשרים". והכשרים לפי דעתי, אינם מצויים במקומות המשתה¹⁸. וכבר ביארנו גם בזה במורה¹⁹ מה שיש בו מספיק. וכל שכן אם יוסיפו לזה שמיעת כלי שירכא²⁰, ושלום. וכתב משה.

קמט

שאלה מחלב

א) בדבר השתייה עם¹ מיני זמר כו'.

ב) ושתיית היין שדורכים אותו הישמעאלים. יורינו רבינו ושכרו כפול מן השמים.

התשובה. א) ידוע כי עצם הזמר ומיני הנגון כולם אסורים כו'.

ב) ואלה הישמעאלים, אין ריחוקם מעבודה זרה כפי שהזכרתם², יותר מריחוק קטן בן יומו, שאמר רב שהוא מנסך³, והלכה כמותו⁴. ולא הקלו כל הגאונים ביינם של אלו יותר משיהיה מותר בהנייה ותו לא, אבל שיהא מותר בשתיית, לא נשמע זה משום בעל הוראה⁵.

והלכה למעשה בפני כל גאוני מערב, שאם אירע שנגע ישמעאלי ביין שלנו נגיעה המביאה לידי ניסוך⁶, הרי הם אסרים לשותתו. ומתירים למוכרו כדין יין הישמעאלים עצמן.

וכאשר מזדמן שנכנס גוי⁷ או ישמעאלי אצל אנשים בשעה שהם שותים, הם ממהרים לערב דבש כל שהוא ביין אשר לפניהם ושותים עמו, ואמרו שכבר נפסל לגבי המזבח⁸ וחזר להיות בכלל מיני השכר, **[והעיקר אצלנו ש]⁹ אין מנסכין לעבודה זרה אלא יין הראוי ליקרב על גבי המזבח¹⁰. כך הורה רבינו יוסף הלוי זצ"ו לברכה, וכך עשה כמה פעמים הלכה למעשה הוא וכל גדולי ספרד כו'.** **[וכתב משה]¹¹.**

חייך. **16.** ברכות כא, ב מדפי הרי"ף, פירש גאון הא דאמרינן זמרא בפומא אסור, חייב כגון גיטות של אחבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביפיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעאיר אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקדוש ברוך הוא - אין אדם מישראל נמצע מזאת ומנרע כל ישראל לאסרין בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול גיטות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמנחה בזאת. וראה עוד אוצר הגאונים ניטון תשובות ו-ת. **17.** מתוך דברי רבינו כאן נראה שהיה המסך לשאלה שאינו מצוי בדיט. **18.** שם.

קמט בלאו רסט. פריימן שפב. **א) -** ראה שאלת הקדמות. **1.** נראה שהיא התשובה לעיל, וניסח השאלה שנית. **2.** ראה לקמן תי רסט **א).** **[בלאו תמח א].** **3.** עבודה זרה נו, א. **4.** ראה הלכות מאכלות אסורות יא, ה, עכרים שנע בין שלא בכונה וכן תיזק עכרים שנע בין

אסור בשתייה ומותר בהנייה. **5.** לשון רבינו שם יא, ז, וכן כל מי שאינו עובד עבודה זרה כגון אלו הישמעאלים, יינם אסור בשתייה ומותר בהנייה. וכן חזרו כל הגאונים. **6.** ראה לשון רבינו שם יג, יא, אבל אם היה איסורו בגלל גוי שאינו עובד עבודה זרה כגון ישמעאלי שנע ביין שלנו שלא בכונה או שספח על פי תחבית, הרי זה מותר בשתייה. **7.** אולי כוונת רבינו לנוצרי. ראה לשון רבינו שם יא, ז, אבל חנוצרים עובדי עבודה זרה הן וסתם יינם אסור בהנאה. **8.** ראה הלכות איסורי מצבח ה, א. **9.** ראה הלכות מאכלות אסורות יא, ט, אין מתגסס לעכו"ם אלא יין שראוי להקריב על גבי המזבח וממנו זה כשנזרו על סתם יינם וגזרו על כל יין שנע בו שיחיה אסור בהנייה, לא גזרו אלא על היין הראוי להתגסס. **10.** לשון רבינו שם יא, י, חזרו גאוני המערב, שאם מתערב ביין ישראל מעט דבש או מעט שאור הואיל ואינו ראוי למזבח הרי הוא כמבושל או כשכר ואינו מתגסס ומותר לשתותו עם הגוי.

¹הדפסה ברזילאצית מוסך - להדפסה איטליית הדפס ישרל מן התלר